

Børnelitteraturen i Grønland

Af Anne-Marie Foged

Iedende børnebibliotekar ved Nunatta Atuagaateqarfia,
Det grønlandske Landsbibliotek

Inden for den arktiske verden har Grønland en lang tradition for den trykte litteratur. Når der tales om litteratur i bred forstand, er det imidlertid så godt som altid litteratur skrevet for og læst af voksne, der tænkes på. Dette har delvis sin naturlige forklaring i, at de grønlandske børn helt frem til midten af dette århundrede var henvist til at læse tekster beregnet for voksne, i det øjeblik læsebogen ikke gav udfordringer nok, eller ikke stillede nysgerigheden i tilstrækkelig grad.

Avisen *Atuagagdliutit* forsynede således fra 1861 ikke kun voksne, men også læsevorne børn med nyheder fra Grønland og den store verden. Vigtigst var dog nok føljetonerne, der gengav oversatte romaner og historier. Her kunne børnene gennem oplæsning eller selvæsning møde skikkelser som Robinson Crusoe og Robin Hood, og stifte bekendtskab med de nordiske sagnfigurer og Tusind og én nats eventyr, og hente næring til fantasien i de farvelagte illustrationer. Af bøger, der kunne have interesse for såvel voksne som børn, udkom, ligeledes i midten af

1800-tallet, inspektør Rinks sagnsamling i fire bind. Her var hele den grønlandske sagnskat på tryk, som børnene må have kendt en del til fra mundtlige gengivelser.

Både *Atuagagdliutit* og sagnsamlingerne var helt fra begyndelsen rigt illustrerede med både træsnit og litografier, sort-hvide og farvelagte, så blade og bøger har derfor kunnet fungere som »billedbøger« for de mindre børn, der havde lige så få billeder at kigge på som de voksne.

Som nævnt var læsebøgerne det eneste læsestof, der var direkte beregnet for børn; først omkring 1930 begyndte *Atuagagdliutit* at bringe stof specielt for børn, og de populære børnesider så dagens lys.

De første bøger for børn

Fra 1935 er alle udgivelser af grønlandske bøger registreret i Grønlandsk Bogfortegnelse.

I perioden 1935–1956 er der kun registreret seks titler, der kan betegnes som børnebøger, heriblandt en sang- og salmebog for børn. De tre af de seks tit-

Foto: Michael Qvotrup, Det grønlandske Landsbibliotek.

ler er klassikere, dvs. romaner oprindeligt skrevet for voksne, som i kraft af den gode historie er blevet »udødelige« og efterhånden bliver regnet som litteratur for både børn og voksne. Det drejer sig om oversættelser af »Onkel Toms Hytte« (1943), »Børnene i Nyskoven« (1946) og »Greven af Monte Christo« (1947).

Kun de resterende to af de børnebøger, der udkom på grønlandsk i denne 20-års periode, var skrevet for mindre børn, nemlig oversættelserne af billedbøgerne »Palo den lille grønlander« og »Palle alene i verden«.

Det grønlandske Forlag

1957 markerer et vendepunkt i børnebogsproduktionen, idet Det grønland-

ske Forlag blev oprettet af Landsrådet for at samle de grønlandske udgivelser under ét.

Fra starten og frem til 1966, hvor det blev omdannet til en selvejende institution, udgav Det grønlandske Forlag 20 romaner for børn. Kun en af disse var oprindeligt skrevet på grønlandsk, nemlig Jørgen Fleischers »Kåle« fra 1959. Så godt som alle de øvrige var oversatte klassikere. F. ex. kom »Robin Hood« i en ny oversættelse 91 år efter at den havde været bragt som føljeton i Atua-gagdliutit i 1872. Forfattere til andre af disse klassikere var f. ex. Jack London, Alexandre Dumas, Carit Etlar og Rudyard Kipling. Disse bøger er i sværhedsgrad og indhold egnede til børn fra ca. 12 år.

For de mindre børn udgav Forlaget kun én billedbog for små børn, nemlig oversættelsen af »Timme Trolde« i 1959.

Med Forlagets omdannelse i 1966 gik udgivelsen af romaner for større børn helt i stå i de næste 10 år.

Letlæsningsbøger

Fra dette tidspunkt, midt i 60'erne, udgav Ministeriet for Grønland en række letlæsningshæfter til læsetræning for begynderlæsere. De fleste af disse var i begyndelsen oversat fra dansk, men igennem 70'erne og 80'erne, hvor Grønlands landscentral for undervisningsmidler, Pilersuiffik, overtog opgaven, blev der udgivet 57 titler skrevet af og illustreret af grønlandske forfattere og illustratører, som regel folkeskolelærere.

Letlæsningshæfterne er typisk i A5-format, på 30–40 sider, illustreret med stregtegninger og skrevet i et kortfattet og enkelt sprog. Disse letlæsningshæfter er udgivet med henblik på folkeskolens grønlandskundervisning, men udlånes også til fritidslæsning fra børne- og skolebibliotekerne til børn i syv-niårsalderen.

Billedbøger

Gik udgivelsen af romaner for større børn i stå efter 1966, begyndte der til gengæld at ske noget med hensyn til billedbøger, dvs. bøger, hvor illustrationerne udgør den væsentligste del af bogen, og hvor teksten er beregnet til læsning for tre-syvårige. Tre billedbøger fortjener særlig omtale, nemlig »Mikas og Sikas rejse til Sukkertoppen« af

Foto: Michael Qvotrup, Det grønlandske Landsbibliotek.

Jørgen Würtz (1968), »Pavias fødselsdag« af Erik Emil Krüger (udgivet af Red Barnet i 1969) og »Ango« af Birgitte Hastrup (1973). Disse er nemlig noget så sjældent som billedbøger med parallel dansk/grønlandsk tekst, der fortæller en historie om grønlandske børn i grønlandske omgivelser, omend skrevet af danske forfattere. Illustrationerne i farver er i alle tre bøger udført som papirklip.

Det grønlandske Forlag, nu en selvvejende institution, som stod for udgivelsen af to af de ovennævnte titler, udgav fra 1970 til 1985 ialt 78 forskellige billedbogstitler. Når bortses fra »Ango« og »Mambo« af Kristian Olsen – en meget spartansk billedbog med sorte tuschtegninger på gråt papir, er alle dis-

se billedbøger oversat fra dansk eller andre sprog, og de er trykte som samtryksbøger. Det vil sige bøger, hvis illustrationer trykkes i stort oplag og derefter forsynes med tekst på forskellige sprog. Fordelen ved samtryk er, at prisen for en fuldt farvelagt billedbog kan holdes på et overkommeligt niveau. I et så lille sprogområde som det grønlandske kan det siges at være betingelsen for, at der overhovedet bliver udgivet et rimeligt udvalg af billedbøger. Begrebet samtryk har i perioder haft et dårligt ry, fordi muligheden for et stort salg på det internationale marked tiltrækker billedbogsproducenter, der strømliner produktet, så det ikke støder an mod lokale, nationale eller racemæssige forhold. Typiske samtryksbilledbøger af dårlig kvalitet viser således ofte påklædte dyr i ikke-stedfæstelige omgivelser og har en ligegyldig handling.

De billedbøger, der udkom med grønlandsk tekst, var imidlertid for langt den største dels vedkommende af udmærket kvalitet. Mange er H. C. Andersens eller Grimms eventyr med gode illustrationer og en velfortalt historie.

Kun få af disse billedbøger handler om eller foregår i Grønland. En af de bedste er »Mads og Milalik«, men, som typisk er i bøger skrevet for ikke-grønlandske børn, forekommer forklaringer som: »En bygd er en samling huse om en lille kirke...«

Udgivelser i 1970'erne

1970'erne bragte ellers ikke, når der ses bort fra billedbogs-boom'et og letlæs-

ningshæfterne, de grønlandske børn ret mange børnebøger at vælge imellem. Nogle få småbørnsbøger = oplæsningsbøger for de seks-niårige blev oversat, bl.a. »Hodja fra Pjort« og »Karius og Baktus«, for de ni-tolvårige: »Heksefeber«, og endelig ungdomsromanerne »Taxa-Lasse« og »Peters baby«. Et dansk forlag, Borgen, udgav samtidigt på dansk og grønlandsk to bøger af Palle Petersen. De er begge velillustrerede med farvefotos og handler om drengen Enok og slædehundem Miki fortalt for danske børn.

Af originale grønlandske udgivelser kom der seks titler. De fem blev udgivet af Det grønlandske Forlag, og en: Anders Nilssons tegneserier »Jonas« blev udgivet af Atuagagdliutit/Grønlandsposten. For de mindre børn udkom Ebbe Schiølers »k'alipaissup issaruaik«, der er en fantasifuld fortælling gennemillustreret med stregtegninger. For større børn og unge fra omkring 12 år udkom Hans Hendriks »Nutaraq«, Karl Kruses »tårssûp atâne«, samt de to prisvindere fra Forlagets ungdomskonkurrence i 1979: vinderromanen »Inuunerup upernalernerami« skrevet af Holger Lennert Poulsen og Karl Møllers »Jakuarraq«.

Udgivelser i 1980'erne

Når der udkommer så få grønlandske børnebøger, hænger det selvfølgelig sammen med, at meget få forfattere beskæftiger sig med denne genre, og at der ikke findes en egentlig tradition for grønlandsk børnelitteratur. En måde at stimulere interessen på er at udskrive konkurrencer, og allerede igen i 1981

Foto: Michael Qvotrup, Det grønlandske Landsbibliotek.

udskrev Forlaget den næste, men denne gang kom den bedste bog for aldersgruppen otte til tolv år. Vinderen var Karl Kruse med »Atuaqatigiit Annakut«, en fortælling om Anna og hendes klassekammerater i 5. klasse, og deres oplevelser på en lejrskoletur.

Desværre gav konkurrencen ikke anledning til udgivelse af flere grønlandske romaner for denne aldersgruppe i perioden 1980–85. Til gengæld udgav forlaget to ungdomsromaner med nutidige motiver, nemlig Hans Hendriks fortsættelse af »Nutaraq«: »Nutatak – sule?« og Karl-Peter Andersens »Martik«. Af oversatte børnebøger udgav forlaget to ungdomsbøger (»Derude bag havet« og »Outsideren«), en bog for de 10–12årige (»Kidnapning«) og en småbørnsbog (»Emil fra Lønneberg«).

Af bredere aldersmæssigt sigt var Keld Hansens fire-binds serie om Salik, en grønlandsk dreng i 1600-tallet. Med sine mange detaljerede farveillustrationer giver serien et bredt billede af livet året rundt.

Endelig udgav forlaget en række oversættelser af småbørnstegneserierne om Rasmus Klump.

Det kristne NOA-forlaget udgav i 1985 en oversættelse af romanen »Manuel«, og de næste par år meldte også andre udgivere sig i det små. Otto Sandgreen udgav »Nukappiaraq atuar-toq Arno« på sit eget forlag, ULO debuterede som børnebogsforlag med Karl Kruses »Illutoqqap qaliani«, og Pilersuiffik udgav et par romaner, der kan bruges bredere end til letlæsning: Grethe Guldager Thygesen: »Aout

inuusaliaq» for 10-11årige, og Kurt Jørgensens »Sikorsuarsiorneq« for unge. Endelig udgav det danske Mallings forlag i 1988, med støtte fra Kulturministeriet, en oversættelse af Jørgen Liljensøens »Elisa – en grønlandsk pige«.

I årene 1986-88 udkom der på forlaget fem børneromaner, der spænder fra en genudgivelse i ny retskrivning af »Frændeløs«, og en oversættelse af »Det blinde føl« til tre originale grønlandske titler. Den ene, Karl Møllers »Anduut illoqarfimmi« er en ungdomsbog, der fortæller om unge i både bygd og by, mens Jens Storcks »Nukappiaratsialak« fortæller om Grønlands fortid set med en UFO-passagers øjne. Endelig udkom Grethe Guldager Thygesens »Unnuk-kiartulerluni taarsiartuleraa« – en barsk gyser for større børn og unge.

En talentfuld tegneseriedebut blev udgivet på ULO's forlag i 1988, nemlig Kunuk Platous »Siarsuk«. Tegneseriemediet er yderst populært blandt børn og unge, og denne er forhåbentlig kun starten på en række morsomme og vedkommende grønlandske tegneserieudgivelser.

1988 var året, hvor Det grønlandske Forlag og Tusarliivik, Hjemmestyrets informationstjeneste, blev rekonstrueret og lagt sammen som én institution under Hjemmestyret. Der blev således ansat direktør, forlagsredaktør og redaktionssekretær, hvor der tidligere på forlaget kun havde siddet en daglig ekspedition.

Ændringen har markeret sig allerede ved formuleringen af en udgivelsespolitik, der i højere grad end tidligere prioriterer originale grønlandske værker

frem for oversatte såvel for voksne som for børn. Ikke mindst i forbindelse med udgivelser for børn har forlaget markeret en interesse i at hjælpe nye grønlandske talenter på vej inden for både litteratur og illustrationskunst. En sådan bevågenhed vil forhåbentlig, sammenholdt med at Hjemmestyret for 1989 har oprettet to arbejdslegater à 140.000 kr. for børnebogsforfattere, resultere i mange gode grønlandske børnebøger i de kommende år.

Samtryksmuligheder

Hvad angår billedbøger er der endda spændende perspektiver udover at dække de grønlandske børns behov. Umiddelbart kunne man tro at en billedbog, der handler om og afbilder et helt konkret og specielt miljø og kulturområde, som f.eks. det grønlandske, kun ville have interesse hos dem, der kender miljøet. På det internationale billedbogsmarked er det imidlertid iøjenfaldende, at netop denne type bøger ofte udkommer som samtryk på mange sprog, vel at mærke hvis kvaliteten af både billeder og tekst er høj. Gennem hverdagsfortællinger og gennem sagn- og eventyrfortællinger får børn fra billedbogsalderen et indblik i fremmede kulturer. Lige så spændende det er for et grønlandsk barn at høre og se billeder af et barn i Tokyo, lige så fremmedartet og interessant vil det være for et japansk barn at opleve en historie fra Grønland.

Men helt nærliggende er selvfølgelig et samarbejde mellem forlag i Grønland, Canada og Alaska, der udgiver

Foto: Michael Qvotrup, Det grønlandske Landsbibliotek.

bøger for inuit, fordi sagnstof, levevilkår og sprog er så nært beslægtede.

Der har allerede været produceret oversættelser og samtryk af denne type, i 1983 udkom således Karl Kruses »Paapajooq« og Keld Hansens »Salik«-serie på inuktitut med syllabisk skrift. Fordelen ved et sådant samarbejde er, at det kan medføre en billigsgørelse af bogproduktionen, og dermed give økonomisk mulighed for at øge antallet af udgivelser.

Distribution og formidling af børnebøger

Distributionen af børnebøger sker i Grønland dels gennem KNI's butikker og de ganske få boghandler, dels gennem det veludbyggede bibliotekssystem.

Biblioteksvæsenet i Grønland har udlånssteder i knap 90 byer og bygder langs hele kysten. Så godt som alle disse er fællesbiblioteker, dvs. voksen-, børne- og skolebiblioteker i samme lokale. Hver kommune har sit eget selvstændige biblioteksvæsen med ho-

vedbibliotek i byen og filialer i bygderne, og Det grønlandske Landsbibliotek i Nuuk er centralbibliotek for kommunerne.

En af Landsbibliotekets vigtigste opgaver er løbende at indkøbe, biblioteks-klargøre og fordele de grønlandske bøger til alle biblioteksenheder. Hvert eneste bibliotek i Grønland, selv i den mindste bygd, giver således indbyggerne mulighed for gratis at låne og læse den nyeste litteratur for børn og voksne.

Kommunerne får bloktilskud fra Hjemmestyret til driften af bibliotekerne og til indkøb af supplerende litteratur på dansk eller ekstra eksemplarer af de grønlandske titler. Fordelingsordningen, hvor landsbiblioteket fordeler bøgerne efter indbyggertal, er gratis for kommunerne, idet den betales af Landsbiblioteket.

Hjemmestyret har på denne måde i praksis udmøntet sin holdning til den meget væsentlige side af grønlandsk kulturliv, som litteraturen udgør.

Den grønlandske børnelitteraturs fremtid

Som ovenstående gennemgang af den grønlandske børnebogsproduktion viser, kan bogtilbudet til grønlandske børn hurtigt overskues, og hvis man ser udelukkende på de originale grønlandske titler, er det indlysende, at der i de kommende år skal sættes i langt højere grad på produktionen af grønlandsk børnelitteratur, hvis grønlandsk litteratur som sådan skal overleve i en billedmedietid, som vi endnu kun aner omfanget af.

Barnet fødes i dag ind i en verden, hvor det hele tiden bombarderes med billedindtryk; dette er en af de store forskelle på verden i dag og for 50 år siden. Aviser, ugeblade, reklamer, TV, video, plakater og lommekameraer giver hver især et utal af afbildninger af verden: virkeligheden eller den arrangerede virkelighed.

Litteratur skaber, ligesom mundtlig fortælling, billeder for læserens eller tilhørerens indre øje. Billedmedier derimod kræver ikke umiddelbart medskabende eller fortolkende aktiv medvirken fra modtageren. Det er nemt at sætte sig foran en TV-skærm og opleve en historie. At opleve den samme historie gennem øret eller bogstaver kræver helt andre forudsætninger: sproget må være spændstigt, nuanceret og levende hos både fortæller og tilhører, og hvad angår læsning, er det en kompliceret proces, der kræver års træning.

Med andre ord: det kræver en bevidst kulturpolitisk holdning til sprog

og litteratur, hvis det talte og skrevne ord skal bevares som andet og mere end funktionelt.

Hvis grønlandske børn, når de bliver voksne, skal kunne værdsætte grønlandsk litteratur, må de tidligt have haft læseoplevelser, der har overbevist dem om, at det er umagen værd at læse, og at det kan give en ekstra dimension i livet. Dette er kun muligt, hvis der findes en børnelitteratur af kvalitet, der tager udgangspunkt i grønlandsk tradition og kultur.

På samme måde med billeder/illustrationer i bøger. Hvis man som voksen skal have en chance for at vurdere alle de billeder, der springer en i øjnene hele tiden, må man som barn være blevet vænnet til at se på billeder af kunstnerisk kvalitet: billeder, der udsiger mere end det blotte indhold, og billeder, der ikke kun, men også, viser grønlandske omgivelser og kunstradition. Med Det grønlandske Forlags høje prioritering af børnebøger, og med det grønlandske bibliotekssystems distribution af bøgerne til alle grønlandske børn er de grundlæggende forudsætninger til stede for, at den grønlandske litteratur for både børn og voksne også i fremtiden vil kunne leve og have det godt.

Hjemmestyrets kulturpolitik, og dermed de økonomiske midler, der afsættes til formålet, vil være bestemmende for, hvordan de ovennævnte institutioners muligheder udnyttes og dermed for den grønlandske børnebogs fremtid.